

FERENCOVÁ, Hana, *Čechy a Morava očima anglických cestovatelů 1570-1800*, dizertační práce, Katedra historie, Filozofická fakulta, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2017, 207 s.

oponentský posudek

Když jsem před dvěma roky hodnotil disertační práci Boženy Radiměřské *“Východní Evropa” na mentální mapě anglicky píšícího cestovatele od 16. – 18. stol.*,¹ přivítal jsem její přístup v rámci české historiografie na téma dějiny cestování jako inspirativní. Autorka si vybrala 15 cestopisů a cestovních deníků a pokusila se prozkoumat individuálně-skupinové představy cestovatelů o střední Evropě v raném novověku. Prameny využila jako zdroje informací k dějinám myšlení lidí vydávajících se z Ostrovů na cesty za Rýn.

V případě předložené dizertační práce Hany Ferencové jsme svědky jiného přístupu. Autorka 1) pracuje s větším vzorkem pramenů dokládajících cestovní aktivitu (cestopisy, cestovní deníky, dopisy), které pocházejí zhruba od tří desítek cestovatelů, 2) zaměřila svůj zájem pouze na české země a 3) na rozdíl od Radiměřské používá analyzované prameny hojně jako zdroje informací k navštíveným zemím a hodně jim důvěřuje. Tomu pak odpovídá koncepce její práce. Po nezbytných úvodních kapitolách o předchozím bádání a pramenech (s. 12-25) následuje pět tematicky členěných partií. Věnují se osobnostem anglických cestovatelů a jejich dílům (4. kapitola, s. 26-53), reflexi obyvatel českých zemí (5. kapitola, s. 54-74), obrazu českých zemí a každodennímu životu na cestách (6. kapitola, s. 75-120), reflexi dějin a podoby pražských měst (7. kapitola, s. 121-136) a konečně odrazu náboženské situace českých zemí v cestopisných pramenech (8. kapitola, s. 137-164). Vlastního textu obsahuje práce 170 s. (pohybuje se na spodní hraně toho, co bývá v případě disertací zvykem), s přílohami má pak 207 s.

Nemohu neocenit, že se Haně Ferencové podařilo shromáždit dosud největší vzorek anglicky psaných či publikovaných cestovních zpráv, jež se týkají česko-moravského prostoru. Chvályhodné je, že se nespokojila jen s vydanými cestopisnými pracemi, ale díky svým badatelským pobytům na Britských ostrovech je porovnávala také s rukopisnými předlohami. To jí

¹ Božena RADIMĚŘSKÁ, *“Východní Evropa” na mentální mapě anglicky píšícího cestovatele od 16. – 18. stol.*, disertační práce, FF UK, Praha 2015.

umožnilo nalézt pasáže, které tiskem nevyšly a přesto se týkají českých zemí (pro 18. století se jedná o prameny z pera Richarda Pococka či Nathaniela Williama Wraxalla). Záslužně ukázala na dosud nevyužité cestovní prameny skýtající mnohé možnosti – mám na mysli především deník Arthura Throckmorta z let 1580-1581 (v Praze pobýval cca pět měsíců a jedná se tak o jeden z nejdelších takto dokumentovaných pobytů Angličanů v Čechách), dále deník Jamese Frasea či cestopis Johna Peytona. Tyto prameny si jistě zaslouží další pozornost českých historiků a do naší historiografie je uvedla právě Hana Ferencová.

Přestože si uvědomuji faktický přínos práce, můj výsledný dojem je poněkud rozpačitý. Při čtení jsem totiž shromáždil několik výhrad, které v mých očích celkovou úroveň díla snižují. Principiálně se jedná o 1) mé přesvědčení, že zvolená koncepce a přístup není úplně šťastný, protože s sebou přináší výraznou popisnost, na čemž se jistě podepisuje i zúžení zkoumaného prostoru na české země, 2) nedostatečné využití kontextuální literatury a 3) jazykovou úroveň práce.

ad 1) Autorka na několika místech definuje, co je především cílem její práce. Má to být obraz českých zemí podávaný anglicky psanými cestopisnými prameny a tisky a jeho proměny v čase (s. 9), přičemž jí jde především o reflexi českých zemí v „autentických“ svědectvích, tj. ne o obraz středu Evropy v historické a zeměpisné literatuře (s. 20). Uvědomuje si však, že zkoumané prameny mají většinou literární charakter a často dokládá, že jejich pisatelé přebírali velké množství údajů ze starších českých i anglických prací včetně těch historických a zeměpisných (o nich pojednává na s. 22-24). Nakolik jsou ale její prameny výsledkem raně novověkého kombinatorního psaní a nakolik jsou autentické, se čtenář nedozví, protože systematická textová analýza pramenů provedena nebyla. Stejně tak se autorka nikde netázala (aspoň hypoteticky), kdo byli čtenáři vydaných cestopisů, jak se tato díla šířila a v jakém množství, takže otázku o reflexi středu Evropy analyzuje v podstatě tradičně (soustřeďuje se jen na autory cestopisných zpráv), a tudíž jednostranně. V tomto ohledu v disertaci obzvláště postrádám poučenější charakteristiku využitých pramenů, jež by kladla důraz na výpovědní možnosti cestopisných zdrojů a jež by tematizovala možné přístupy k tomuto typu psaní. Nabízí se totiž věnovat se fenoménu intertextuality a využít přínosu zejm. francouzských badatelů – např. Barthesova pojetí textuality² či Chartierových výzkumů k dějinám

² Roland BARTHES, *Rozkoš z textu*, Praha 2008; TÝŽ, *Lekce. Inaugurační přednáška na Collège de France*, in: Maurice Merleau-Ponty – Claude Lévi-Strauss – Roland Barthes (edd.), *Chvála moudrosti*, Bratislava 1994, s. 81-99. Srov. též Manfred PFISTER, *Intertextuelles Reisen, oder: Der Reisebericht als Intertext*, in: Herbert Foltinek –

čtenářství a obecně knižní kultury.³ Hana Ferencová si evidentně mnoho těchto věcí uvědomuje, zřejmě proto stále připomíná, že pisatelé řadu pasáží převzali ze starších zdrojů a i v závěru poukazuje na to, že tím by se mohli další badatelé zabývat, nikde ale možnosti různých interpretací neshrnuje (pasáž na s. 20 je krátká a nemá tuto ambici). Metodologická partie prostě v práci znatelně chybí a je to patrné také v autoreferátu k disertaci, kde se na s. 5-6 nachází část *Prameny a metodologie*, ovšem autorka zde pojednává pouze o prame-
nech, jejich typologii a o tom, kde jsou uloženy. Maximálně zmiňuje, že bude prameny kom-
parovat.

V praxi to pak místy vypadá, že autorka jen shromažďuje informace na dané téma, které chronologicky seřadí za sebe a takto získaná fakta pak nijak neinterpretuje. Takový dojem jsem si odnesl třeba z podkapitoly 5. 3 *Společnost a její zvyklosti* (s. 70-74), v níž je pojednáno o síti kontaktů a známostí anglických cestovatelů s tím, že takových informací nabízejí prameny málo. Jako doklad jsou citovány dopisy Philipa Sidneyho ze 70. let 16. sto-
letí, v nichž je zdokumentován jeho styk s jedním Slavatou a Žerotínem, pak se autorka po-
sunula do 18. století a zmínila dva prameny z této doby, v nichž je doložena vazba na hraběte
Černína a dr. Smitha. Nakonec na dvou stránkách uvádí názory pěti cestovatelů na různé
společenské vrstvy, především na šlechtu a její vztah k poddaným. Zde se o jisté hodnocení
pokusila, ale nepodpořila ho žádnou kvantifikací a také nevyužila vůbec žádnou literaturu
k dějinám šlechty, jež by jí umožnila získané údaje nějak vyhodnotit (práce Petra Mati, Ivo
Cermana, Jiřího Brňovjáka a mnoha dalších). V poznámkách pod čarou se tak opakovaně od-
kazuje pouze na prameny.

Podle mého by interpretaci výrazně prospělo, kdyby nebyla zaměřena pouze na Če-
chy a Moravu. České země byly v dané době součástí rakouské habsburské monarchie a mi-
nimálně srovnání reflexe Čech a Moravy třeba s Dolními Rakousy (resp. Prahy s Vídní) by
umožnilo vidět zkoumané fenomény v širším kontextu. Takto je autorka vlastně ve vleku pra-
menů z pera většinou nekatolických anglických cestovatelů a jejich vidění dějin, a proto vy-
užívá klasického nacionálního narativu českých politických dějin s vrcholem v době před
Bílou horou a dalším oživením zájmu až v 18. století (s. 48, 54-55). Kdyby rozšířila svůj zájem

Wolfgang Riehle – Waldemar Zacharasiewicz (edd.), *Tales and "their telling difference": Zur Theorie und Geschichte der Narrativik*, Heidelberg 1993, s. 109-132. V českém prostředí srov. práce Lucie Storchové.

³ Srov. např. Roger CHARTIER, *The Order of Books. Readers, Authors, and Libraries in Europe Between the Fourteenth and Eighteenth Centuries*, Stanford 1994; Týž, *Svět jako reprezentace*, in: týž, *Na okraji útesu*, Červený Kostelec 2010, s. 61-78.

i na rakouské země, jistě by se jí „zaldnila“ i druhé polovina 17. století, kdy pravidelně směřovali do Vídně (resp. jezdili přes Vídeň) angličtí diplomaté i další cestovatelé.⁴ Navíc by se dalo využít stávající německy psané literatury o pohledu Angličanů na Rakousy, resp. Vídeň.⁵ Autorka však německy psané práce v podstatě nevyužívá, ačkoliv by se jí jistě hodila řada obecněji laděných prací včetně těch, které se zabývají anglickými cestopisy.⁶ Tím se dostáváme k druhé výhradě.

ad 2) Na mnoha místech autorka odkazuje pouze na prameny a necituje příslušnou kontextuální literaturu, resp. se odvolává max. na jeden zdroj, který není v daném kontextu dostatečný. Týká se to např. s. 27 (anglicko-habsburské diplomatické vztahy),⁷ 54-55 (vztah českých zemí a římsko-německé říše),⁸ 68 (užívání češtiny a němčiny v 17. století), 73 (šlechta

⁴ Seznam anglických vyslanců na císařském dvoře obsahuje práce Ludwig BITTNER – Lothar GROß (Hg.), *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden (1648)*, Band I, 1648-1715, Oldenburg – Berlin 1936, s. 184-185. Někteří strávili ve střední Evropě poměrně dlouhou dobu – jedná se třeba o Bernarda Gascoigna (1672-1673), Bevila Skeltona (1676-1680), Charlese Middletona (1680-1681) či Nicholase Taafeho (1688-1689). V anglických archivech a knihovnách se uchovávají prameny dokládající jejich pobyty. Třeba Middleton doprovázel císaře v roce 1680 do Čech a svůj pobyt dokumentoval v dopisech adresovaných státnímu sekretáři Jenkinsovi. Blíže o tom George Hilton JONES, *Charles Middleton: the life and times of a Restoration politician*, Chicago – London 1967, s. 48-58; jeho listy jsou uloženy v Bodleian Library v Oxfordu či v Britském muzeu a dopisy vyslanců státním sekretářům se nacházejí v the National Archives in Kew, Secretaries of State: State Papers Foreign, Entry Books, SP 80/11-16. Vídeňský pobyt však nezaznamenávají jen vyslanci na císařském dvoře. Viz např. John BURBURY, *A Relation of a Journey of the Right Honourable My Lord Henry Howard, from London to Vienna, and thence to Constantinople*, London 1671, zde s. 37-51.

⁵ Erwin STÜRZL, *Das Österreichbild in den englischen Reisebeschreibungen des 17. Jahrhunderts*, in: Österreich und die angelsächsische Welt. Kulturbeziehungen und Vergleiche, Wien – Stuttgart 1961, s. 68-90; Dietlinde WEHRENPENNIG, *Englische Reiseliteratur über Österreich von 1650-1750*, Diss., Wien 1963; Harald TERSCH, *Zwei Bilder einer Stadt. Wien und seine Hofstaat in der Reiseliteratur um 1700*, in: Susanne Claudine Pils – Jan Paul Niederkorn (Hg.), *Ein zweigeteilter Ort? Hof und Stadt in der Frühen Neuzeit*, Wien 2005, s. 123-153; TÝŽ, *Die Kategorisierung des Blicks. Städtische Identität in Wien-Berichten der frühneuzeitlichen Reiseliteratur*, Frühneuzeit-Info 10, 1999, s. 108-133.

⁶ Např. Barbara KORTE, *Der englische Reisebericht. Von der Pilgerfahrt bis zur Postmoderne*, Darmstadt 1996. Metodologicky inspirativní jsou pak práce Anja CHALES DE BEAULIEU, *Deutsche Reisende in den Niederlanden. Das Bild eines Nachbarn zwischen 1648 und 1795*, Frankfurt am Main u. a. 1998 nebo Włodzimierz ZIENTARA, *Sarmatia Europiana oder Sarmatia Asiana? Polen in den deutschsprachigen Druckwerken des 17. Jahrhunderts*, Toruń 2001.

⁷ Základní práci dosud zůstává Alfred Francis PRIBRAM (Hg.), *Österreichische Staatsverträge, England. Erster Band 1526-1748*, Innsbruck 1907.

⁸ Nestačí se odkázat na Pánkovu shrnující studii z roku 2012, protože na toto téma existuje několik zásadnějších pojednání z per Petra Vorla (např. *Státoprávní vyčlenění českých zemí ze Svaté říše římské: důsledky říšské reformy Maxmiliána I. Habsburského*, ČČH 111, 2013, s. 743-804) a Jiřího Kubeše (zejm. *Trnitá cesta Leopolda I. za římskou korunou (1657–1658). Volby a korunovace ve Svaté říši římské v raném novověku*, České Budějovice 2009). Některá autorčina vyjádření proto nepovažuji za příliš přesná. Jedná se o tyto věty: „Vzájemný vztah českého státu a Říše byl dán především otázkou české suverenity ... a osobou panovníka...“ (s. 54), resp. o vyjádření, že po Bílé hoře „se suverenita českého státu radikálně proměnila“ (55). Základem tohoto vztahu totiž byla lenní vazba českého krále coby kurfiřta k císaři a její uznání a ochota českých králů i stavů participovat na říšské reformě z doby okolo roku 1500. Souhlasím ovšem s autorkou, že tato otázka je dost komplikovaná a že není lehké ji jednoduše popsat. Většina anglických autorů ji také vůbec neřešila, jak správně podotkla, protože nechápali komplikované ustrojení Svaté říše římské národa německého po její reformě. Pro běžného Angličana zůstávali Habsburkové „Emperor of Germany“.

v českých zemích), 79 (cestovní tempo), 86 (vliv apodemik na zeměpisný popis krajiny), 102 (Bílá paní na Jindřichově Hradci) či 132 (odstavce o pražském mostu). Tyto partie se pak střídají s částmi, kde naopak autorka věnuje možná až příliš místa dávno známým věcem. Na s. 96-97 shrnuje průběh sporu o „hlavní“ město Moravy mezi Brnem a Olomoucí nebo na s. 119 píše o finančních kompetencích tutorů a způsobu financování cest. Nejlépe se jí podařilo propojit prameny s kontextem z literatury v kapitole 8 o konfesijní problematice. Poslední poznámka k tomuto bodu – nepochopil jsem, proč autorka cituje svou přímou předchůdkyni věnující se tomuto tématu, Boženu Radiměřskou, pouze jednou, a to ještě jen v poznámce (s. 14, pozn. 22), když na mnoha místech své práce řeší podobné otázky a mohla využít jejích závěrů (resp. se vůči nim vymezit). Týká se to zejm. kapitoly 4 práce Boženy Radiměřské, v níž se pojednává o nepohodlí a nebezpečí na cestách, o středoevropské šlechtě a jejím životním stylu apod.

ad 3) Po stylistické stránce je disertace poměrně slušná a vyjadřování Hany Ferencové je až na výjimky (s. 153 „*náklon ke katolíkům*“) obratné. Autorka v úvodu píše, že práce prošla jazykovou korekturou (s. 3). Ta ale podle mého soudu nebyla úplně kvalitní, protože jsem při čtení opakovaně narazil na drobné jazykové nepatříčnosti. Nejčastěji autorka chybí v psaní čárky před slovem „než“ tam, kde nenásleduje vedlejší věta (s. 55, 61, 90, 92, 100, 114, 117, 150, 161-162). Čárky jsou špatně užity (resp. někde chybí) i na dalších místech. Podivuji se též psaní velkých písmen v některých spojeních (s. 93 Kutnohorská těžba, s. 97 Habsburský rod, s. 106 Františkáni, Dominikáni, s. 117 Tokajské víno). Tu a tam je špatně použitý tvar zájmena „jež“, resp. „jenž“ (s. 117, 145), našel jsem i podivné tvary „Štenberk“ (s. 98), „dolary“ (s. 118) nebo „vyjímečně“ (s. 98). Hrubé gramatické chyby se však v práci nacházejí jen sporadicky (s. 113 lidé byly). Osobně bych ještě zvážil nahrazení některých anglických výrazů českými výrazy (džentlmen, tutor, elektor palatin). Úplně nejhorší věta se pak nachází na s. 54: „*Členové habsburské dynastie, kteří od roku 1526 dědičně zastávali post císaře, byly ve druhé polovině 16. století většinou také českými králi.*“ K hrubce ve shodě přísudku s podmínkem se tu přidává ještě pomýlení nehodné úrovně této práce (císařská hodnost nebyla v raném novověku dědičná). Tím se dostáváme k faktickým chybám a překlepům, kterých v práci není mnoho, ale nějaké se tu přeci jen vyskytují (s. 92 i jinde: „Hungarian“ se nedá v tomto kontextu překládat jako „maďarské“, správně je uherské; s. 103: žádný „polsko-saský král“ v raném novověku neexistoval; na s. 28 a 161 se nacházejí překlepy v datech – 1775 a 1636).

Na závěr konstatuji, že Hana Ferencová sepsala v mnohém objevnou práci, využila dosud neznámých pramenů a shromáždila jich větší množství než její předchůdci. Práce je poměrně čtivá a má jasné a přehledné členění. Metodologicky je ale poněkud nevýrazná, nevyužívá zcela potenciálu, které prameny mají, a místy je výrazně popisná. Trochu lituji, že se soustředila jen na prostor českých zemí, čímž si autorka omezila možnosti srovnávání. Postrádám také práci s kontextuální (zejm. německy psanou) literaturou. I jazyková korektura mohla být pečlivější. Celkově však v mých očích převažuje přínosnost práce, a proto ji **doporučuji k obhajobě.**

Pardubice, 30. srpna 2017

doc. Mgr. Jiří Kubeš, Ph.D.